

- Грозан, Ніна. «Означення як другорядний член речення: структурно-семантичний і стилістичний аспекти». *Лінгвостилістичні студії*, вип. 9, 2018, с. 23–33.
- Grozyan, Nina. "The Attribute as a Secondary Part of a Sentence: Structural, Semantic, and Stylistic Aspects". *Linguostylistic Studies*, iss. 9, 2018, pp. 23–33.

УДК 811.161.2'367

<https://doi.org/10.29038/2413-0923-2018-9-23-33>

ОЗНАЧЕННЯ ЯК ДРУГОРЯДНИЙ ЧЛЕН РЕЧЕННЯ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ І СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Ніна Грозан

Кримський інженерно-педагогічний університет,
Сімферополь, Україна

У статті узагальнено диференційні ознаки другорядних членів речення, визначено їхні структурно-семантичні особливості. Схарактеризовано класифікаційні параметри означень, підґрунтям яких є кореляції їхніх формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних відповідників. Проаналізовано види означень за семантичними та стилістичними ознаками, зацентровано на засобах їхнього вираження. Докладно схарактеризовано синкретичні члени речення, що перебувають в атрибутивній сфері.

Ключові слова: член речення, означення, класифікаційна ознака, семантика означень, засоби вираження.

Grozyan Nina. The Attribute as a Secondary Part of a Sentence: Structural, Semantic, and Stylistic Aspects. Proponents of the syntactic tradition and the latest scientific concepts classify the members of the sentence differently, due to different approaches to the interpretation of the specifics and status of these units, determining the principles of their differentiation, and so on. The purpose of the article is to characterize structural-semantic features of the attribute as secondary part of the sentence in the terms of traditional classification, considering modern scientific studies. The article summarizes the differential features of the secondary parts of the sentence. The attribute is a structural-semantic component of the sentence, and it has such classification signs, which reflect correlations between their formally-syntactic, semantic-syntactic, and communicative equivalents. The article determines the structural and semantic features of the attribute as a traditional secondary part of the sentence and argues that the semantics of the attribute covers such characteristics as the evaluation of the qualitative feature of the subject by its action, the attribute of action by the performer, the quantitative attribute by its quantity indexes. Varieties of the attribute classification correspond to such criteria as its structure (extended and non-extended), the ways of expression, and the form of subordinative connection (consistent and inconsistent). Word forms often have syncretic semantics (attribute-specific or attribute-substantive). According to the traditional approach, secondary parts of the sentence are determined by the principle of *'this or that'*. Analysis of the structural-semantic components provides a basis for identification of the syncretism phenomena and allows escaping one-sided interpretation on the basis of the principle of *'both'*. The majority of cases of attributes inconsistency can be classified more logically as syncretic secondary parts of the sentence. The author considers types of attributes by formal

and semantic features and the means of their expression. Syncretic members of a sentence have contaminated meanings, in particular subject-attributive, object-attributive, attributive-material, indicating the characteristics of a person or object.

Key words: member/part of the sentence, attribute, classification criteria, attribute semantics, means of expression.

Вступ. Членами речення традиційно вважають синтаксичні компоненти, які структурують реченнєві побудови. Основна вимога до таких складників полягає в тому, що вони повинні становити взаємопов'язану систему понять речення, які об'єктивно відбивають його структуру. Прибічники синтаксичної традиції та новітніх наукових концепцій по-різному класифікують члени речення, що зумовлено неоднаковими підходами до з'ясування специфіки й статусу цих одиниць, визначення принципів їхньої диференціації тощо. Традиційний поділ членів речення на п'ять класів: підмет, присудок, додаток, означення й обставина, збережений у вишівській і шкільній практиці, – не відбиває всієї різноманітності синтаксичних категорій та семантичної своєрідності компонентів речення. Попри очевидні недоліки, ця класифікація залишається затребуваною не лише для практичного застосування, а й у теоретичних описах простого речення. Дослідницької уваги потребують структурно-семантичні особливості другорядних членів речення, а також їхні стилістичні характеристики, ґрунтовані на кореляції традиційних другорядних членів речення з їхніми формально-синтаксичними, семантико-синтаксичними та комунікативними відповідниками.

Мета статті – схарактеризувати структурно-семантичні та стилістичні особливості означень як другорядних членів речення з огляду на найпродуктивніші ідеї традиційного мовознавства та в річищі новітньої лінгвістичної парадигми, зацентрувати на синкретичних компонентах атрибутивного різновиду.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували прозові твори М.Дочинця, із яких дібрані реченнєві конструкції з означеннями. У праці використано *описовий метод* із властивими йому прийомами зовнішньої і внутрішньої інтерпретацій – для докладного, побудованого на комунікативно-прагматичних параметрах аналізу фактичного матеріалу та лінгвістичної систематизації мовних одиниць; *системно-класифікаційний метод*, що дав змогу ґрунтовно проаналізувати реченнєві конструкції з узгодженими та синкретичними означеннями. Прийом *компонентного аналізу* слугував для виокремлення семантичних груп розгляданих мовних одиниць з акцентом на їхні стилістичні параметри.

Результати дослідження та дискусія. Типологія членів речення ґрунтується на семантичному й синтаксичному зіставленні співвідношень між трьома поняттями: предмет, ознака та обставина. Загальносемантичні відношення предметних, ознакових та обставинних компонентів, на думку І. Арібжанової, можна віддзеркалити в схемах:

- 1) предмет ← ознака (відношення ознаки до предмета);
- 2) ознака ← ознака (відношення ознаки до іншої ознаки);
- 3) ознака ← предмет (відношення предмета до ознаки);
- 4) ознака ← обставина (відношення обставини до ознаки) (52).

Змістом члена речення, на думку Н.Іваницької, є синтаксичне значення, назване синтаксичною функцією, а «модель членів речення враховує складні процеси логіко-психологічних основ побудови мовних одиниць, які виконують роль комунікативного зв'язку, і створює зручний апарат граматичного членування речень» (78). За традиційним підходом визначення різновиду другорядного члена речення ґрунтується на трьох чинниках: морфологічній природі самого другорядного члена речення, морфологічній природі того компонента, від якого він синтаксично залежить, і від типу синтаксичного зв'язку та значеннєвих відношень між ними (Грозан, «Додаток» 54). Окрім того, на кожен із членів речення припадає вагома роль у стилістичній організації текстів, адже зазвичай у художньому мовленні вони функціонують як засоби створення образності, активізують уяву читача, часто виявляють емоційно-експресивне навантаження тощо. Попри значні напрацювання у сфері сегментації речення – поділу на члени речення (мінімальні синтаксичні одиниці, компоненти речення, структурно-семантичні поширювачі, синтаксеми тощо), питання розрізнення членів речення остаточно не розв'язане, оскільки на кожному етапі наукового пізнання з'являються нові аспекти їхнього опису (Грозан, «Складні»; Межов; Мірченко). Члени речення постають своєрідними конденсаторами, що дають змогу доповнити раніше виявлені властивості складників речення новими властивостями, побаченими й описаними під іншим кутом зору, в аспекті нових синтаксичних напрямів (Бабайцева 32). Погоджуємося з В. Бабайцевою, що члени речення – це фокус, який збирає все, а тому їхнє глибоке вивчення передбачає зорієнтованість на всі аспекти речення (31).

Теоретичне осмислення формально-синтаксичної структури речення представлене в працях В. Бабайцевої, В. Белошапкової, І. Вихованця, Н. Гуйванюк, А. Загнітка, Н. Іваницької, М. Мірченка, К. Шульжука та ін. Стилiстичні особливості простих речень загалом чи їхніх компонентів стали об'єктом наукового опису П. Дудика, С. Єрмоленко, С. Богдан та ін. Проблеми мінімальної семантико-синтаксичної одиниці досліджували І. Вихованець, К. Городенська, А. Загнітко, Г. Золотова, Н. Костусяк, О. Межов та ін., комунікативний аспект – Т. Дацько, М. Вінтонів.

Класифікаційними ознаками другорядних членів речення (класифікаційний – стосується класифікації у 2 значенні як системи розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями) (Великий 432) логічно вважати такі: 1) роль у формально-синтаксичній структурі речення; 2) кореляцію із власне-членами речення; 3) засоби вираження; 4) позицію у формально-синтаксичній структурі речення; 5) різновид синтаксичного зв'язку;

6) співвідношення із синтаксемами; 7) різновид семантико-синтаксичних відношень; 8) позиційну закріпленість при актуальному членуванні, співвідношення з комунікатами. Використання означень у реченні вмотивоване потребою дати якісну чи кількісну характеристику предмета, явища або особи, схарактеризувати ознаку за дією, за належністю, за суб'єктом дії тощо. У художньому дискурсі вибір того чи того означення є своєрідним віддзеркаленням результату пізнавальної діяльності людини й зазвичай зумовлений особливостями суб'єктивного сприйняття предмета, намаганням урізноманітнити й удокладнити його, якнайповніше та найточніше описати цей об'єкт. Одним із найважливіших чинників використання вказаних компонентів є створення емоційно насиченіших, експресивніших, барвистіших і водночас компактних висловлень. На нашу думку, означення чи не найбільше з-поміж інших членів речення засвідчує тісну взаємодію мови й мислення, які в такій дихотомії увиразнюють не тільки здатність виражати думки, а й людські емоції. З огляду на кількісні характеристики означення не поступається іншим членам речення.

Аналізуючи означення із суто синтаксичного боку, науковці зазвичай звертають увагу на його здатність указувати на ознаку предмета, його якість чи властивість, залежати від іменника, займенника чи будь-якого субстантивованого слова, зазвичай узгоджуватися з означуваним компонентом у відмінку, числі та роді (в однині), рідше перебувати з ним у синтаксичному зв'язку кореляції, прилягання або керування. Напр.: *...Баранов знайшов **зібгану** ковдру* (Дочинець 303); *...з винограднику вигулькнула **цибата** постать...* (Дочинець 321); *Жінка-консультант обернулася до нього...* (Дочинець 13); *Електричні ліхтарі-смолоскипи освітлювали мармуровий фасад однієї з них* (Дочинець 13); *Ох, ця вічна людська ностальгія за безсмертям, прагнення **залишити** бодай децицю пам'яті по собі!* (Дочинець 289); – *...А чого піддаватися спокусі **копіювати** їх, продукувати штучні кольорові картинки?* (Дочинець 252); *Фестиваль **меду** – треба ж таке вигадати* (Дочинець 27); *Чоловік **за столиком** відсторонено пив чай, не звертаючи більше на нього уваги* (Дочинець 39).

Зауважимо, що спосіб синтаксичного зв'язку між означуваним словом та неузгодженим означенням, вираженим відмінковою або прийменниково-відмінковою формою іменника чи займенника, по-різному кваліфіковано в науковій літературі. За широкого розуміння, керуванням вважають зв'язок, в основі якого лежить морфологічний принцип. Вузьке тлумачення керування обмежене або значеннєво передбачуваною опорним словом сполучуваністю (валентністю), або характером семантико-синтаксичних відношень (керування визначають за наявності об'єктних відношень, а прилягання – обставинних). І. Вихованець вважає керуванням неузгоджене означення, що залежить від відпредикатного іменника (88).

Означенню як структурно-семантичному компоненту речення властиві класифікаційні ознаки, які відбивають кореляції між формально-синтаксичними, семантико-синтаксичними та комунікативними

відповідниками. Згідно з традицією, до означень зараховують словоформи прикметників, дієприкметників, порядкових числівників, займенників прикметникового різновиду та кількісних числівників у непрямих відмінках, крім знахідного, що охоплюють такі основні значеннєві відтінки: 1) якісної ознаки предмета, напр.: *Новий* пожилець легко збіг донизу і проминув нечутно хол (Дочинець 8); *Лаково* блищали *бордові* гузенцята йонатанок (Дочинець 99); *Це* чоловік від *Аліма* привозив *свіжих* рапанів, мідії, рибу, сир і молоко (Дочинець 249); *Молода* жінка проходила мимо, і він несподівано для себе запитав, де в їх місті *найкращий* готель (Дочинець 7); *Тонкий білий* рубець перетинав і обличчя від *лівого* ока до куточка губів (Дочинець 9); 2) ознаки за дією, напр.: *Якби* то була кров *пораненого* лиса, то криваві сліди тяглися б і далі (Дочинець 266); *У* райцентрівських готелях, навіть дорогих, живе *незнищений* дух дешевого мила, крохмалю і *злежалого* гіпсу (Дочинець 5); 3) кількісної ознаки, напр.: *А* ще вабив око *широкий* пас зі *стильною* пряжкою і *вишуканий* платиновий перстень із *двома* іскринками діамантів (Дочинець 9); 4) власне-присвійності (ознаки за належністю), напр.: *Бо* в затуманених очах стояла *Сливакова* масна *рожева* лисина в *темно-зеленій* шахті колодязя (Дочинець 313); *Хтозна* на яких і чийх теренах опиняться *наші* виноградники (Дочинець 276). У творах М. Дочинця часто натрапляємо на речення з різними за змістовим потенціалом означеннями, уживання яких сприяє створенню специфічного стилістичного ефекту. Автор вибудовує розгорнутий ряд атрибутивно вжитих мовних одиниць для приписування предмету одночасно різних ознак – зовнішніх і психологічних: *Один* із них, *товстогубий* і *сумний* на лиці, мовчки прийняв від нього листа й пішов читати до кімнати (Дочинець 247); розміру й кольору: *За* сараями і майстернею бовваніла *височезна чорна* труба котельні (Дочинець 121) та ін. Означення *сумний* є уособленням ідеї туги, печалі; прикметники *височезна чорна* вжито в тій самій емоційній тональності, оскільки, як відомо, чорний – колір смутку, відчаю. Зазначені мовні одиниці сприяють створенню картини буденності.

У досліджуваних творах М. Дочинця значну частину становлять означення, які традиційно називають неузгодженими або керованими. Н. Костусяк вважає їх компонентами, що зазнали синтаксичної ад'єктивації (Костусяк, «Синтаксична ад'єктивація»; Костусяк, «Синтаксична віддієслівна»). На нашу думку, використання узвичаєного терміна дещо звужує функційний діапазон аналізованих мовних одиниць, оскільки значною мірою ґрунтується на формальних показниках опорного й залежного компонентів і вказує на їхню первинну придієслівну позицію. У поєднанні з іменником така позиція тільки умовно може бути названа керованою на підставі лише морфологічного вираження залежного слова, а точніше – вона прилегла. Об'єктний компонент у семантиці субстантивного означення зумовлений формою його маркування, а означальний – типом відношень між головним і залежним словами та

можливістю атрибутивної характеристики головного компонента. І. Вихованець зауважує, що в неузгоджених означеннях на значення ознаки нашаровано додаткові відтінки, «зумовлені нетиповою для позиції означення частиною мови та новими для цієї частини мови семантико-синтаксичними відношеннями й синтаксичним зв'язком» (88). З огляду на такі аргументи вважаємо, що більшою мірою відбиває внутрішню природу розгляданих другорядних компонентів термін *синкретичні члени речення*, який дає змогу уникнути однобокого трактування аналізованих мовних одиниць. В опрацьованій джерельній базі вони мають такі значення: 1) суб'єктно-атрибутивне часто з нашаруванням присвійності, наприклад: *Тому він з насолодою вдихнув надворі лоскітний запах прив'ялого **сіна** й **плодів*** (Дочинець 335); *Брат одного **хлопчака** поцупив (книгу) із заробітків* (Дочинець 349); *Колись, у юному віці, коли весь розум і серце його заповнили книги **Хаггарда, Роні, Сабатіні, Купера** й того ж **Дюма**, він мріяв стати бібліотекарем* (Дочинець 339–340); – *Бо нічому радіти. Том другий і штемпель на ньому не наш, а **бібліотеки** з Чернігівщини* (Дочинець 349). Додатковий відтінок присвійності зазвичай виявляють вжиті в родовому відмінку транспозити, підпорядковані іменникам із конкретним значенням. Утворення сполук з іменником-атрибутом та опорним віддієслівним іменником ґрунтується на перетворенні речень на словосполучення. Унаслідок такої трансформації суб'єкт у називному відмінку перетворюється на суб'єкт-атрибут, репрезентований грамою родового, а дієслівний предикат – на віддієслівний субстантив. Такі трансформації увиразнюють подані приклади: *А вдень (Соломон) ходив, як сновиди, між виноградними рядами, жадаючи зустріти вчорашнє видіння. Аж поки не почув сумний спів **дівчини*** (Дочинець 205) ← ***Дівчина** співала; Свідчення **мисливця*** (Дочинець 265) ← ***Мисливець** свідчив*. Подекуди в словосполученнях роль опорного субстантива виконують відприкметникові іменники, що потрапили в предикативну позицію й функціонували як предикати якості: *...**стару** здивувала нетямковитість **міліціонера*** (Дочинець 339) ← ***Міліціонер** нетямковитий*. Мовні одиниці саме цього різновиду найчастіше здатні реалізувати морфологічний ступніть ад'єктивації, перетворюючись на прикметник, із синтаксичного боку – на узгоджене означення, вони набувають словозмінних, зумовлених опорним словом категорій роду, числа й відмінка. Наприклад, *Дощ – **найкращий друг ночі*** (Дочинець 144) ← *Дощ – **найкращий нічний** друг*. Важливою рисою транспозитів другого ступеня також є переміщення в препозицію щодо субстантива, із яким вони перебувають у зв'язку узгодження; 2) об'єктно-атрибутивне, яке формують твірні іменники на позначення закладів, спілок, виробництв та інших установ, наприклад: *«Як важко жити в світі, де ніхто не дає гарантій», – буркнув сам до себе Правик. Тоді зателефонував Бучину, щоб зібрав усіх учорашніх відвідувачів **бібліотеки**, і виїхав у Сороче* (Дочинець 337); *За кілька днів покликав мене директор **дитбудинку*** (Дочинець 102). Синтаксичні деривати цього різновиду О. Межов

уважає посесивними атрибутивними синтаксемами із супровідною семою послабленої належності (321). Процес переміщення субстантивів-об'єктів в ад'єктивну сферу віддзеркалюють такі приклади: *Так само несподівано подав заяву на звільнення директор **дитбудинку**...* (Дочинець 230) ← *Так само несподівано подав заяву на звільнення директор + Директор керує **дитбудинком***; 3) атрибутивно-речовинне, наприклад: *У райцентрівських готелях, навіть дорогих, живе незнищений дух дешевого **мила, крохмалю** і злежалого **гіпсу*** (Дочинець 5); 4) локативно-атрибутивне: *І тільки забутий зів'ялий букетик уплітає в нього зворушливий аромат **провінції*** (Дочинець 5). Мовні одиниці цього різновиду своєю здатністю реалізувати морфологічний ступінь ад'єктивації певною мірою наближені до атрибутивно вжитих іменників із суб'єктно-атрибутивним значенням, наприклад: *Книжку подарують кожному мешканцю **села*** (Дочинець 268) ← *Книжку подарують кожному **сільському** мешканцю*. У такому разі також відбувається позиційне переміщення, перетворення самотійних іменникових категорій роду, числа й відмінка на прикметникові, зумовлені опорним словом, а також з'являється синтаксичний зв'язок узгодження. Функціонуючи в межах сполуки *мешканець села*, синтаксичний транспозит у разі зміни граматичних ознак субстантива *мешканець* не зазнає категорійних модифікацій, натомість інші категорійні ознаки виявляє утворений від нього прикметник *сільський*, пор.: *мешканець села, мешканця села, мешканцеві села і сільський мешканець, сільського мешканця, сільському мешканцеві*; 5) атрибутивно-вікової ознаки: *Чоловік **середніх літ**, що поселився в обідню пору, стояв перед відчиненим вікном, вбираючи очима і тремтливими ніздрями новий простір* (Дочинець 5); *Насторожено зиркав хлопчик **років семи*** (Дочинець 288). Репрезентанти такої семантики – зазвичай не самотійно вжиті іменники в родовому відмінку, а супроводжувані прикметниками чи числівниками. У досліджуваних текстах більшу частину становлять речення, у яких атрибутивні сполуки виражають семантику приблизної, неточної кількості, що зумовлено післяіменниковою позицією кількісних числівників. Переміщуючись у препозицію щодо іменника на позначення часових відрізків, вони сприяють трансформації семантики невизначеної кількості на чітко окреслену кількісну ознаку, пор.: *Насторожено зиркав хлопчик **років семи*** (Дочинець 288) і *Насторожено зиркав хлопчик **семи років***; 6) атрибутивності й зовнішніх ознак предмета. У досліджуваній джерельній базі таке функційне призначення виявляють сполуки, структуровані іменником *колір* та прикметником, що визначає особливість забарвлення чогось. Тобто ад'єктиви цієї групи представлені аналітично. Наприклад: *Стара рішуче засилила руки в халат **непевного кольору*** (Дочинець 281); *«Вольво» **синього кольору** означеної моделі того дня бачив працівник ДПС на околиці Мукачєва* (Дочинець 31); 7) атрибутивності й цілого щодо частини якоїсь споруди: *Наче не було тієї заплінутої*

вулички під липами, того фасаду з облущеними кахлями і старого горіхового дерева, що стомлено оперлось своїми рудими грудьми на дах сірої **будівлі** (Дочинець 5–6); У вікні сусіднього **будинку** хитнулася фіранка, визирнуло знайоме жіноче обличчя (Дочинець 347).

На переконання І. Вихованця, із формально-синтаксичного боку зазначені мовні одиниці – прислівні другорядні члени речення, поєднані вільним підрядним зв'язком з окремим словом, позбавлені узгодження, натомість виявляють ознаки прилягання (235). Таке теоретичне положення слугує ще одним доказом наявності синкретичних характеристик в означеннях, виражених їхніми вторинними репрезентантами – іменниками. У художніх творах М. Дочинця атрибутивну сферу здатні заповнювати відмінкові форми родового, називного та орудного. З огляду на частоту вживання доречно вирізнити граему родового як центральну, а називний та орудний кваліфікувати як периферійні засоби синтаксичної ад'єктивації: *Слідчого здивувало, що книги такого читабельного **автора** ніскільки не зачитані – наче вчора з друкарні* (Дочинець 339); *Диваки викидають шалені гроші за бальзам Бітнера, про який австрійці навіть не чули, а чудодійні соки землі **предків** – під ногами...* (Дочинець 64); – *Напис на формулярі може й не бути прізвищем. Бачиш, після слова «**Білас**» – крапка* (Дочинець 348); *Проте любов до книг, захоплення книжною **романтикою** він назавжди посіяв у мою душу* (Дочинець 352). Крім власне-відмінкових, в атрибутивній позиції перебувають прийменниково-відмінкові форми іменників: 1) у родовому відмінку з прийменниками *до, з, без*: *Проте любов **до книг**, захоплення книжною романтикою він назавжди посіяв у мою душу* (Дочинець 351); *Вона подарувала йому намисто **з мандрагори** і прихилила його холодне, стомлене мудрою печаллю серце* (Дочинець 178); *Накупила книг **з фітотерапії*** (Дочинець 63); *Окуляри **без дужок** тримаються на самих зморшках* (Дочинець 67); 2) у знахідному з прийменниками *про, на*: *Розмови **про навчання й роботу** відпали одразу, чоловік не хотів про це й слухати* (Дочинець 352); *Колись цей легендарний птах указав кочовим мадярським племенам із-за Уралу шлях **на нову батьківщину*** (Дочинець 147); 3) в орудному з прийменниками *з, над*: *Метаморфози **з переоцінками** цінностей давно вже його не дивували* (Дочинець 339); *Діти муштрували плямистого спанієля, а художник **з етюдником** ніяк не міг знайти потрібний ракурс* (Дочинець 72); *А небо **над Мукачевом** високе* (Дочинець 191); 4) у місцевому з прийменниками *в (у), по*: *З-позаду сторожки вийшов чоловік **у картатій сорочці**, завчено привітався* (Дочинець 7); *І холодок пробіг хребтом: досить одного удару **по мотузці** – й Слимака немає* (Дочинець 313).

У художніх творах М. Дочинця, крім прикметників та іменників (відмінкових і прийменниково-відмінкових форм), у присубстантивній позиції засвідчені дієслова. Серед них домінують інфінітиви, меншою мірою функціонують особові дієслівні форми, пор.: *Ох, ця вічна людська ностальгія за безсмертям, прагнення **залишити** бодай децицю пам'яті по*

собі! (Дочинець 289); *Настав час **прощатися**, але кожен з них цього не хотів* (Дочинець 237) і *Просто ті не звикли досі чути від нього відповідей «не знаю»* (Дочинець 5). Для атрибутів цього різновиду характерний зв'язок прилягання із субстантивом, який зазвичай є підметом чи керованим членом речення й виражений частіше віддієслівним дериватом, рідше іменником з абстрактних значенням, що не має словотвірних афіксальних морфем. Межі свого звичного функціонування здатні залишати прислівники, які потрапляють означальну позицію. Докладний аналіз корпусу дослідницького матеріалу уможливив виділення таких груп прислівників-означень: 1) на позначення способу пересування, руху в просторі, наприклад: *Мандрівка **верхи** десятки верств щодня* (Дочинець 152); 2) із порівняльно-уподібнювальним значенням, зокрема з указівкою на певні міста, країни та ін.: *Офіціантка принесла млинці **по-швабськи*** (Дочинець 21); 3) зі значенням місця: – *Синичко! – зупиняє її голос **іззаду*** (Дочинець 151); *Я розмовляв із сусідом **навпроти*** (Дочинець 335). Спільність синкретичних означень полягає в їхній постпозиції щодо опорного іменника. Зі стилістичного боку такі мовні одиниці виявляють більшу самостійність порівняно з узгодженими атрибутами. Подекуди вони реалізують особливий стилістичний ефект, передусім у тих випадках, коли в українській мові немає однокореневих відповідників. Подекуди М. Дочинець використовує синкретичні означення поряд з узгодженими, наприклад: *А поряд **бронзові** апостоли з **книгами** в руках суворо дивилися на **високу** дзвіницю зеленкуватої **ратуші**...* (Дочинець 9). У поданому реченні сполуку *апостоли з книгами* доповнює, конкретизує, удокладнює ще й прикметник *бронзові*, а *дзвіницю ратуші* – узгоджений атрибут *високу*.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, у творах М. Дочинця означення, виражені прикметниками, дієприкметниками, порядковими числівниками, займенниками прикметникового різновиду та кількісними числівниками в непрямих відмінках, окрім знахідного, поєднані з опорним словом зв'язком узгодження, виражають якісну ознаку предмета, ознаку за дією, кількісну ознаку, власне-присвійність і зазвичай слугують засобом удокладнення відомостей про об'єкт опису, сприяють розвиткові в читача асоціативного мислення, реалізують естетичну й оцінну функції, почасти мають емоційне й експресивне навантаження тощо. В означальній сфері перебувають також синкретичні члени речення, марковані відмінковими та прийменниково-відмінковими формами іменників, дієсловами й прислівниками, зв'язок яких із опорним компонентом прислівний. Синкретичні члени речення мають контаміновані значення, зокрема суб'єктно-атрибутивне, об'єктно-атрибутивне, атрибутивно-речовинне, локативно-атрибутивне, атрибутивно-вікової ознаки, атрибутивності й зовнішніх ознак предмета, атрибутивності й цілого щодо частини якоїсь споруди, атрибутивності й способу пересування, руху в просторі, атрибутивно-порівняльно-уподібнювальне, атрибутивності й місця. Синкретичні компоненти виявляють більшу самостійність порівняно з

узгодженими означеннями. Перспективу подальших наукових пошуків убачаємо в дослідженні кореляцій формально-синтаксичних, семантико-синтаксичних і комунікативних (за темо-ремного членування) відповідників керованих членів речення.

Список використаної літератури

- Арібжанова, Ірина. «Зміст і форма члена речення». *Українське мовознавство*, № 40, 2010, с. 48–56.
- Бабайцева, Вера. *Система членов предложения в современном русском языке*. Москва: Просвещение, 1988.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови*, за ред. В. Т. Бусла. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007.
- Вихованець, Іван. *Граматика української мови. Синтаксис*. Київ: Либідь, 1993.
- Грозан, Ніна. «Додаток як другорядний член речення: традиційний вимір». *Мовознавчий вісник*, вип. 24–25, 2018, с. 53–61.
- Грозан, Ніна. «Складні випадки розрізнення другорядних членів речення». *Наукові записки. Серія. Філологічні науки*, вип. 151, 2017, с. 14–25.
- Дочинець, Мирослав. *Лис та інші детективні історії: роман, оповідання*. Мукачєво: Карпатська вежа, 2014.
- Загнітко, Анатолій. *Теоретична граматика української мови. Морфологія. Синтаксис*. Донецьк, 2011.
- Костусяк, Наталія. «Синтаксична ад'єктивація відмінкових форм у сучасній українській літературній мові». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, вип. 8, т. 2, 2014, с. 23–7.
- Костусяк, Наталія. «Синтаксична віддієслівна ад'єктивація в сучасній українській літературній мові». *Лінгвістичні студії*, вип. 33, 2017, с. 25–31.
- Іваницька, Ніна. *Теоретичний синтаксис української мови*. Частина перша. Вінниця, 2002.
- Межов, Олександр. *Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць*. Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2012.
- Мірченко, Микола. *Структура синтаксичних категорій*. 2-ге вид. Луцьк, 2004.

References

- Aribzhanova, Iryna. "Zmist i forma chlena rechennia". *Ukrainian Linguistics*, no. 40, 2010, pp. 48-56.
- Babajceva, Vera. *Sistema chlenov predlozhenija v sovremennom russkom jazyke*. Moskva: Prosveshhenie, 1988.
- Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy*, edited by V. T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF "Perun", 2007.
- Vykhovanets, Ivan. *Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys*. Kyiv: Lybid, 1993
- Grozian, Nina. "Object as a Secondary Part of a Sentence: Traditional Approach". *Movoznavchyi visnyk*, iss. 24–25, 2018, pp. 53–61.
- Hrozian, Nina. "Skladni vypadky rozriznennia druhoriadnykh chleniv rechennia". *Naukovi zapysky. Serii. Filolohichni nauky*, iss. 151, 2017, pp. 14–25.
- Dochynets, Myroslav. *Lys ta inshi detektyvni istorii*. Mukachevo: Karpatska vezha, 2014.
- Zahnitko, Anatolii. *Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy. Morfolohiia. Syntaksys*. Donetsk, 2011.
- Kostusyak, Nataliya. "Syntax Adjectival Transposition of Case Forms in Modern Ukrainian Literary Language". *Scientific Herald of International Humanitarian University. Series "Philology"*, iss. 8, vol. 2, 2014, pp. 23–7.

- Kostusiak, Nataliia. "Syntax adjectival transposition of verbs in modern ukrainian literary language". *Linguistic Studies*, iss. 33, 2017, pp. 25-31.
- Ivanytska, Nina. *Teoretychnyi syntaksys ukrainskoi movy*. Chastyna persha. Vinnytsia, 2002.
- Mezhov, Oleksandr. *Typolohiia minimalnykh semantyko-syntaksychnykh odyntyts*. Luts'k : Volynskyi natsionalnyi universytet im. Lesi Ukrainky, 2012.
- Mirchenko, Mykola. *Struktura syntaksychnykh katehori*. 2nd ed. Luts'k, 2004.

Стаття надійшла до редколегії 30.11.2018